

NORGES HØYESTERETT

D O M

avsagt 20. mars 2024 av Høyesterett i avdeling med

dommer Wilhelm Matheson
dommer Aage Thor Falkanger
dommer Ingvald Falch
dommer Cecilie Østensen Berglund
dommer Kine Steinsvik

HR-2024-550-A, (sak nr. 22-18385SIV-HRET)
Anke over Borgarting lagmannsretts dom 24. oktober 2022

Arctic Mineral Resources AS	(advokat Øystein Nore Nyhus – til prøve) (Rettslig medhjelper: advokat Sam Erling Harris)
Norges Skogeierforbund (partshjelper)	(advokat Christian Henrik Prah Reusch)
Norskog (partshjelper)	(advokat Magnus Dæhlin)
mot	
Engebø Rutile and Garnet AS	(advokat Thomas Sassan Farhang)
Staten v/Nærings- og fiskeridepartementet (partshjelper)	(Regjeringsadvokaten v/advokat Karen Mellingen) (Rettslig medhjelper: advokat Henrik Vaaler)
Møter i saken i medhold av tvisteloven § 30-13: Staten v/Nærings- og fiskeridepartementet	(Regjeringsadvokaten v/advokat Karen Mellingen) (Rettslig medhjelper: advokat Henrik Vaaler)

S T E M M E G I V N I N G

- (1) Dommer **Østensen Berglund:**

Sakens spørsmål og bakgrunn

- (2) Saken gjelder tvist om retten til å utvinne mineralet granat i Engebøfjellet nord for Førdefjorden, der granat ligger sammenblandet med det titanholdige mineralet rutil. Etter mineralloven § 7 tilhører rutil staten, mens granat i utgangspunktet tilhører grunneieren. Spørsmålet er hvilken rett utvinneren av rutil i et slikt tilfelle har etter mineralloven § 32 til også å ta ut og nyttiggjøre seg granaten. Dette beror blant annet på tolking av begrepet «statens mineraler» i mineralloven § 7.
- (3) Den ankende part, Arctic Mineral Resources AS (AMR), ble etablert i 2018, med formål å investere i mineralrettigheter og alt som naturlig står i forbindelse med dette. Selskapet har inngått avtaler om mineralutvinning med grunneierne i de vestlige delene av den såkalte Engebøforekomsten. Flere av disse grunneierne har aksjer i selskapet.
- (4) Ankemotparten, Engebø Rutile and Garnet AS (ERG), tidligere Nordic Rutile AS, er et prosjektselskap stiftet i 2006, som blant annet har som formål å utvinne mineralforekomster i Engebøfjellet. Selskapet er et datterselskap av Nordic Mining ASA, også stiftet i 2006, som skal utvikle og drive mineralforekomster. ERG er tildelt utvinningsrett til hele Engebøforekomsten og har inngått avtaler om mineralutvinning med grunneierne i de østlige delene av området. Selskapet har ikke inngått avtaler med grunneierne i de vestlige delene av området, som denne saken gjelder.
- (5) Det finnes det en betydelig forekomst av bergarten eklogitt i Engebøfjellet. Eklogitt inneholder blant annet rutil, som er statens mineral, og granat, som er et grunneiermineral. Begge mineralene kan utnyttes kommersielt til ulike industrielle formål. Rutil, som består av titandioksid, brukes til fremstilling av blant annet titanmetall og fargepigment, mens granat er et mineral som er egnet som slipemiddel for sandblåsing og vannskjæring.
- (6) Engebøforekomsten inneholder noe over 40 prosent granat og tre til fire prosent rutil. ERGs plan er å ta ut den delen av forekomsten der titandioksid utgjør to prosent eller mer. Prosjektet innebærer både dagbruddsdrift og gruvedrift. Gruvedriften er ikke ventet å bli satt i gang før om 15–20 år.
- (7) Verdiforholdet mellom rutil og granat har endret seg fra den gang utvinningsrett ble meddelt. På tidspunktet for tildelingen av utvinningsretten hadde ERGs rettsforgjenger beregnet at rutil utgjorde 95 prosent av verdien, mens granat utgjorde fem prosent. Lagmannsrettens flertall la til grunn at verdiforholdet «i flere år har ligget og vaket i nærheten av 50–50». Under ankeforhandlingen for Høyesterett opplyste ERG at rutil i dag utgjør om lag 60 prosent av de verdiene som skal tas ut av forekomsten, mens granat utgjør cirka 40 prosent.
- (8) ERGs utvinningsrett har sin bakgrunn i at selskapet Conoco, den gang et datterselskap av DuPont, i 1991 startet med geologiske undersøkelser og såkalte oppredningsforsøk i Engebøfjellet. Formålet var å kartlegge innholdet av rutil. I 1997 fikk Conoco

utvinningsrett (den gang kalt utmål) til Engebøforekomsten. Utvinningsretten dekket hele forekomsten og strakk seg over både vest- og østsiden av fjellet. Utmålet, som etter loven den gang ble gitt av bergmesteren, ble ikke påklaget.

- (9) I 2006 kjøpte Nordic Mining ASA utmålene. Kjøpesummen var 43,2 millioner kroner, hvorav 40 millioner kroner forfaller til betaling dersom produksjonen kommer i gang. Utmålene ble forlenget i 2007 og 2017.
- (10) Daværende Nordic Rutile fikk i 2020 driftskonsesjon til Engebøforekomsten. I konsesjonsvedtaket fra Direktoratet for mineralforvaltning (DMF) ble det lagt til grunn at granaten var del av den titanrike malmen som skulle utvinnes, og som falt inn under mineralloven § 7 første ledd bokstav b. Vedtaket ble blant annet av AMR påklaget til Nærings- og fiskeridepartementet, som forkastet klagen uten å kommentere DMFs forståelse av § 7.
- (11) AMR har ønsket å gjennomføre undersøkelser av grunneiermineralene på de eiendommene der de har avtaler med grunneierne om utvinning av disse mineralene. Målet for selskapet er å ta ut større mengder granat uten at det skal være dagbruksdrift. I 2021 søkte derfor AMR om driftskonsesjon. Søknaden ble avslått av DMF i 2022 fordi AMR ikke hadde utvinningsrett til statens mineraler i det aktuelle området. Direktoratet avslo med tilnærmet samme begrunnelse også AMRs begjæring om å få en vurdering av om granatforekomsten som selskapet mener å ha rettigheter til, kan utnyttes selvstendig etter mineralloven § 32 andre ledd. Begge vedtakene er påklaget til Nærings- og fiskeridepartementet av AMR. Det er opplyst for Høyesterett at behandlingen er stilt i bero i påvente av avgjørelsen i saken her.
- (12) AMR tok i 2021 ut stevning mot daværende Nordic Rutile. For tingretten ble det anført at utmålet fra 1997 var ugyldig, og at forekomstens innhold av granat tilhører grunneieren. Det ble derfor lagt ned påstand om at Nordic Rutile ikke hadde rett til å ta ut og utnytte granat, og at AMR overfor Nordic Rutile skulle ha rett til å undersøke forekomster av granat.
- (13) Oslo tingrett avsa 21. oktober 2021 kjennelse og dom med slik slutning i dommen:
- «1. Nordic Rutile AS frifinnes.
 2. Arctic Mineral Resources AS betaler sakskostnader til Nordic Rutile AS med 3 500 000 – tremillionerfemhundretusen – kroner innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse.»
- (14) Tingretten mente at mineralloven § 7 første ledd bokstav b tilsa at granat er grunneiers mineral, også når dette inngår i en sammensatt bergart som inneholder statens mineral. Samtidig la retten til grunn at mineralloven § 32 ga Nordic Rutile rett til å ta ut og utnytte granat innenfor de rammene som bestemmelsen setter.
- (15) AMR anket dommen til Borgarting lagmannsrett, der anførselene fra tingretten ble videreført. Kravet om undersøkelsesrett ble ikke forfulgt.

- (16) Borgarting lagmannsrett avsa 24. oktober 2022 kjennelse og dom med slik slutning:
- «Slutning i kjennelse:
1. Arctic Mineral Resources AS' påstand punkt 1 og 2 avvises så langt som de er begrunnet med at Nordic Rutile AS' utvinningstillatelse er ugyldig.
- Domsslutning:
1. Anken forkastes.
 2. I sakskostnader for lagmannsretten betaler Arctic Mineral Resources AS til Nordic Rutile AS 2 862 660 – tomillioneråttehundreogsekstiotusensekshundreogseksti – kroner innen to uker fra forkynnelse av dommen.»
- (17) Avvisningen bygget på at ugyldighet ikke kan påberopes som påstandsgrunnlag i en sak mot en privat part. En samlet lagmannsrett la til grunn at mineralloven § 7 første ledd bokstav b ikke omfattet uttak av granaten, selv om den sammen med rutilet inngikk i en sammensatt bergart. Ved vurderingen av mineralloven § 32 kom flertallet til at denne hjemlet uttak i et tilfelle som det foreliggende, mens mindretallet mente verdiforholdene mellom de to mineralene måtte lede til motsatt resultat.
- (18) Arctic Mineral Resources har anket dommen til Høyesterett. Anken gjelder rettsanvendelsen knyttet til mineralloven § 32. For Høyesterett har Norges Skogeierforbund og Norskog erklært partshjelp til fordel for AMR, jf. tvisteloven § 15-7 første ledd bokstav b.
- (19) ERG har i sitt anketilsvar anført at lagmannsrettens anvendelse av mineralloven § 7 er uriktig. Staten har begjært inntreden i saken etter tvisteloven § 30-13, og har også erklært partshjelp til fordel for ERG, jf. tvisteloven § 15-7 første ledd bokstav b.
- (20) For Høyesterett har saken særlig vært vinklet mot de tingsrettslige spørsmålene den reiser. Ellers står den i samme stilling som for lagmannsretten.

Partenes syn på saken

- (21) Den ankende part – *Arctic Mineral Resources AS* – har særlig argumentert med:
- (22) Omfanget av statens eiendomsrett til mineraler følger av bergregalet. Granat har aldri vært en del av dette, heller ikke når det finnes i samme forekomst som statens mineraler. ERG kan dermed ikke tilegne seg eiendomsretten til granat i slike tilfeller.
- (23) Det opprinnelige bergregalet var en forvaltningsordning, som etter hvert ga enhver mulighet til å utvinne statens mineraler. Bergregalets innhold ble «låst» ved fremveksten og anerkjennelsen av grunneiendomsretten på tidlig 1800-tallet og etablert ved bergverksanordningen av 1812. I tiden etter 1814 ble det hevdet at statens eiendomsrett til metallene var i strid med Grunnloven. Dette var kjent ved vedtakelsen av bergverksloven av 1842, som begrenset retten til det som har blitt betegnet som de egentlige metaller og ertser, det vil si mineraler med innhold av metall. Statens eiendomsrett omfattet dermed ikke hele bergarten, men kun de historiske metallene.

- (24) Dette innebærer at dersom to mineraler, det vil si naturlig forekommende grunnstoffer og kjemiske forbindelser som har karakteristiske fysiske egenskaper, ligger sammenblandet i grunnen, vil rettsforholdet avgjøres av om det ene mineralet økonomisk er mer verdt enn det andre. Grunneierne kan ikke tape rett til mineraler som har mer enn neglisjerbar verdi. Ved tilnærmet lik verdi må rettighetshaverne inngå avtale om felles drift. Rt-1963-951 *Bråstad gruber* er ikke til hinder for en slik forståelse. Den tilgangen som staten fikk gjennom bergverksloven av 1972 skyldes delvis misforståelser og feilskrift i den forutgående utredningen, slik at tilgangen er gitt på sviktende grunnlag. Verken ved vedtakelsen av ny lov i 1972 eller i 2009 var det rettslig rom for å endre grensedragningen mellom statens og grunneiers eiendomsrett i disfavør av grunneier. Mineralloven § 7 og § 32 må tolkes i samsvar med dette.
- (25) Dersom statens eiendomsrett til grunneiers mineraler i en kompleks forekomst følger av begrepet «malmer» i mineralloven § 7 første ledd bokstav b, er lovens § 32 overflødig. Det kan ikke ha vært lovgivers mening.
- (26) Bestemmelsen i § 32 utvider ikke eiendomsretten, noe som er slått fast i mineralloven § 5, der det heter at mineralloven ikke endrer rettigheter mellom private.
- (27) Årsaken til at spørsmålet ikke er aktualisert tidligere, er ikke et annet syn på eiendomsretten, men at de aktuelle grunneiermineralene ikke har hatt særlig verdi. Når disse nå er verdt noe for grunneieren, må utvinnerens rett til nyttiggjøring suspenderes gjennom en innskrenkende tolking så lenge disse verdiene ikke er neglisjerbare.
- (28) Hensynet til gruveeierens forutberegnelighet kan ikke endre dette. En eventuell usikkerhet må løses ved avtale eller gjennom ekspropriasjon.
- (29) Grunnloven §§ 97 og 105 samt Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) protokoll 1 artikkel 1 (P1-1) og EMK artikkel 14 setter uansett grenser for hvordan bestemmelsene kan tolkes og anvendes.
- (30) Bergregalet har aldri omfattet grunneiermineraler. Det vil derfor være et inngrep i en etablert tingsrettslig eierfordeling om mineralloven skulle endre dette. Endringen vil være i strid med Grunnloven § 97 om tilbakevirkning, og det vil innebære en «avståelse» etter Grunnloven § 105. Grunneieravgiften etter mineralloven § 57 gir i så fall ikke full erstatning.
- (31) Rettighetene til grunneiers mineraler faller inn under begrepet «possessions» i EMK P1-1, og er dermed beskyttet etter bestemmelsen. Utvinningen er basert på statens rett, og staten er som lovgiver ansvarlig for reguleringen. Inngrepet omfattes uansett av den såkalte prinsippregelen i EMK P1-1, fordi AMR og grunneierne mister mulighet til fortsatt besittelse og egen utnyttelse av granaten som ERG vil ta ut. Videre er lovgrunnlaget for å gjøre inngrep uklart, og reglene innebærer økte rettigheter i favør av utvinnerne. Reguleringen er dessuten vilkårlig.
- (32) Arctic Mineral Resources AS har lagt ned denne påstanden:

«Prinsipalt:

1. Engebø Rutile and Garnet AS har ikke rett til å ta ut granat, eller andre av grunneierens mineraler, på eiendommene gnr. 429 bnr. 3, 5, 6, 9, 10 og 11 i Sunnfjord kommune.
2. Engebø Rutile and Garnet AS har ikke rett til å utnytte granat, eller andre av grunneierens mineraler, på eiendommene gnr. 429 bnr. 3, 5, 6, 9, 10 og 11 i Sunnfjord kommune.

Subsidiært:

3. Lagmannsrettens dom oppheves.

I begge tilfeller:

Engebø Rutile and Garnet AS og staten erstatter som solidarisk ansvarlige Arctic Mineral Resources AS' sakskostnader for Høyesterett. Engebø Rutile and Garnet AS erstatter Arctic Mineral Resources AS' sakskostnader for tingretten og lagmannsretten.»

- (33) Partshjelperen – *Norskog* – har sluttet seg til AMRs anførsler. Norskog har særlig understreket at størstedelen av norsk mineralutvinning i dag skjer på det som er grunneiers mineraler. Det er en økt etterspørsel etter sjeldne jordarter, noe som innebærer at problemstillingen i saken her vil oppstå i flere tilfeller. Det er derfor viktig med en klar og forutsigbar rettsstilling. Eiendomsretten til mineralene kan ikke variere med verdiendringene. Et skille i eiendomsretten på mineralnivå vil gi et klart tingsrettslig utgangspunkt og en oversiktlig rettsituasjon.
- (34) Norskog har lagt ned denne påstanden:
- «Norskog tilkjennes sakskostnader.»
- (35) Partshjelperen – *Norges Skogeierforbund* – har sluttet seg til AMRs anførsler. Skogeierforbundet har spesielt fremhevet at en utvinningstillatelse som er gitt i denne saken, innebærer at grunneierne fratras muligheten til selv å planlegge når utvinning av egne mineraler skal skje. Videre fratras grunneieren både muligheten til å optimalisere uttaket av egne mineraler og til å forestå driften eller inngå avtale med andre om dette. Lovens vederlagssystem kompenserer ikke for dette og ivaretar heller ikke den beskyttelsen som følger av Grunnloven § 105.
- (36) Norges Skogeierforbund har lagt ned denne påstanden:
- «Norges Skogeierforbund tilkjennes sakskostnader.»
- (37) Ankemotparten – *Engebø Rutile and Garnet AS* – har særlig argumentert med:
- (38) Ordet *malm* i mineralloven § 7 første ledd bokstav b betyr mineralaggregat eller bergart. Uttrykket «metallene titan og arsen og malmer av disse» omfatter dermed hele steinen som tas ut, ikke bare rutilforekomsten. Ved komplekse forekomster omfatter også malmen det som i utgangspunktet er et grunneiermineral.
- (39) En historisk gjennomgang av malmbegrepet fra 1400-tallet og frem til i dag støtter denne forståelsen. I forarbeidene til mineralloven og bergverksloven er ordet *malm* gitt et slikt innhold. Det samme gjelder eldre teoretiske fremstillinger.

- (40) Begrepene *erts* og *malm* er begge betegnelser på bergart og brukes om hverandre. Også *erts* betyr den steinen som tas ut av gruen.
- (41) Et mutbart mineral er dermed det samme som malm, som igjen er det samme som mineralaggregat med tilstrekkelig innhold av metaller. Dette følger av en naturlig språklig forståelse av ordlyden i loven og er dessuten i samsvar med god bergmannsteknisk forståelse.
- (42) Når utmål er gitt, innebærer det at det er konstatert drivbarhet knyttet til forekomsten. Det er da ikke lenger noen diskusjon om hva som er malm.
- (43) Historisk hadde grunneieren ingen rett til det som ble tatt ut av gruen, med mindre han deltok i driften. Mineralloven § 32 regulerer gruveeierens rett til ledsagende masser, som er noe annet enn komplekse forekomster der utskilling må skje ved bryting og sjeiding. Først dersom forekomsten kan utnyttes selvstendig, stiller det seg annerledes.
- (44) Diskusjonene opp gjennom tidene om grunneierens rettigheter i komplekse forekomster endrer ikke forståelsen av hva som etter loven har vært mutbart. Det er heller ikke gjort lovvedtak som endrer den historiske forståelsen. Avveiningen mellom statens og grunneiers rett er i stedet løst gjennom kravet om drivverdighet for å få utvinningsrett.
- (45) Grunnlovens regler eller EMK er ikke til hinder for at minerallovgivningen praktiseres i tråd med ordlyden.
- (46) Engebø Rutile and Garnet AS har lagt ned denne påstanden:
- «1. Anken forkastes.
 2. Arctic Mineral Resources AS, Norsk Skogeierforbund og Norskog dømmes – én for alle og alle for én – til å erstatte Engebø Rutile and Garnet AS' sakskostnader for Høyesterett.»
- (47) *Staten ved Nærings- og fiskeridepartementet* har sluttet seg til ERGs forståelse av mineralloven § 7. Utvinningsrett til malm av metall er en utvinningsrett til hele steinen. Bergverkslovgivningen bygger på at alt som tas ut, disponeres av gruveeier – både statens mineraler og grunneiers mineraler der disse ligger sammenblandet i forekomsten. Verdien av grunneiers mineraler er ikke avgjørende, men mineralloven § 32 andre ledd andre punktum kan innebære en begrensning i utvinningsretten. De aktuelle lovbestemmelsene ble for øvrig gitt i 1972, og videreført i 2009, mens AMR først ble etablert i 2018.
- (48) Lovgiver kan uansett uhindret av Grunnloven § 105 vedta en minerallovgivning som innebærer at gruveeieren kan ta ut og utnytte grunneiers mineraler. Dersom grunneierforekomsten ikke er drivverdig, vil gruveeiers rett i høyden utgjøre en rådighetsinnskrenkning som ikke medfører erstatningsplikt. Det er videre uklart hvor langt nedover i grunnen et erstatningsvern rekker. Under enhver omstendighet har lovgiver anledning til erstatningsfritt å avklare en uklar rettstilstand.
- (49) I saken her griper ikke lovgivningen inn i bestående forhold eller aktuell utnytting av granaten. Loven har ingen tilbakevirkende kraft på aktivitet, bruk eller inngåtte avtaler. Grunnloven §§ 105 eller 97 kommer derfor ikke til anvendelse. Når det gjelder

EMK P1-1, foreligger det ingen avståelse. Et eventuelt inngrep er uansett hjemlet i lov, ivaretar et legitimt formål og er forholdsmessig. Det er ikke påvist noe diskrimineringsgrunnlag. EMK artikkel 14 er derfor ikke anvendelig.

- (50) Staten har ikke lagt ned påstand.

Mitt syn på saken

Innledende merknader

- (51) Saken gjelder forståelsen av mineralloven § 32 om innholdet i utvinningsretten til statens mineraler. Nærmere bestemt er spørsmålet hvilken rett en utvinner av statens mineral *rutil* har til å utvinne også grunneiermineralet *granat* der disse ligger sammenblandet i én forekomst. For å avgjøre dette er det nødvendig å drøfte hva som faller inn under definisjonen av «statens mineraler» i mineralloven § 7, og da særlig hva som ligger i begrepet «malmer», som brukes i bestemmelsen.
- (52) I tråd med partenes begrepsbruk vil jeg i det følgende forenklet omtale granat som et «mineral», og jeg går derfor ikke nærmere inn på kjennetegn ved denne mineralgruppen.

Mineralloven § 7

- (53) Dagens minerallov regulerer kommersiell leting, undersøkelse og utvinning av mineralressurser. Det følger av lovens § 1 at formålet er å sikre samfunnsmessig forsvarlig forvaltning av mineralressursene.
- (54) Et grunnleggende trekk ved loven er videreføringen av den historisk frie retten for alle til å lete etter statens mineraler, tidligere kalt mutbare mineraler, muligheten for å få tildelt undersøkelsesrett til disse (tidligere kalt muting), og finnerens utvinningsrett (tidligere kalt utmål) – uavhengig av hvem som er grunneier. Eventuelle tillatelser som gis, griper ikke inn i privatrettslige forhold, med mindre det følger av loven, jf. § 5.
- (55) Den nærmere definisjonen av henholdsvis statens og grunneiers mineraler fremgår av mineralloven § 7. Bestemmelsen lyder:

«Med statens mineraler menes i denne lov:

- a. metaller med egenvekt 5 gram/cm³ eller høyere, herunder krom, mangan, molybden, niob, vanadium, jern, nikkel, kobber, sink, sølv, gull, kobolt, bly, platina, tinn, sink, zirkonium, wolfram, uran, kadmium og thorium og malmer av slike metaller. Dette gjelder likevel ikke alluvialt gull,
- b. metallene titan og arsen og malmer av disse,
- c. magnetkis og svovelkis.

Med grunneiers mineraler menes i denne lov alle mineraler som ikke er statens mineraler etter første ledd. Dette gjelder likevel ikke petroleum etter lov 4. mai 1973 nr. 21 om undersøkelser etter og utvinning av petroleum i grunnen under norsk landområde.»

- (56) Definisjonen av hva som er statens mineraler, er positivt knyttet til mineralets karakter, særlig metaller med egenvekt 5 gram/cm³ eller høyere, og ikke til eiendomsretten til den grunnen metallene ligger i. Metallene titan og arsen er lettmetaller med egenvekt under 5 gram/cm³, men har tradisjonelt vært regnet som statens mineraler og inngår derfor i opplistingen i § 7 første ledd.
- (57) Utvinningsrett til statens mineraler tildeles etter mineralloven § 29, og innholdet i retten reguleres i § 32, som har denne ordlyden:
- «Utvinner kan ta ut og nyttiggjøre seg alle forekomster av statens mineraler i utvinningsområdet. Forekomst av grunneiers mineraler kan tas ut så langt det er nødvendig for å ta ut forekomst av statens mineraler.
- Utvinner kan nyttiggjøre seg forekomst av grunneiers mineraler som blir tatt ut i medhold av første ledd. Dette gjelder likevel ikke hvis Direktoratet for mineralforvaltning før driften settes i gang finner at mineralforekomstene åpenbart kan utnyttes selvstendig. Grunneieren eller den som utleder sin rett fra vedkommende, har i slike tilfeller rett til enten å overta mineralforekomstene mot å betale utvinneren av forekomst av statens mineraler et vederlag, eller å overlate utnyttelsen til utvinneren av forekomst av statens mineraler mot at denne betaler et vederlag. Tvist om vederlagets størrelse avgjøres ved skjønn, jf. § 53.»
- (58) Første ledd første punktum gir utvinneren rett til å ta ut og nyttiggjøre seg alle forekomster av statens mineraler. Når det derimot gjelder grunneiers mineraler, inneholder resten av § 32 begrensninger. Det får derfor betydning hvilke mineraler som faller inn under definisjonen av statens mineraler etter § 7.
- (59) Den sentrale definisjonen er § 7 første ledd bokstav b, som inkluderer metallet titan og malm av dette metallet i statens mineraler. Partene er uenige om hvordan denne skal forstås.
- (60) AMR har anført at statens mineraler kun omfatter de særskilte metallene som er oppregnet i bestemmelsen og har vist til at granat ikke er blant disse. ERG på sin side, har anført at «malmer» betyr mineralaggregatet – altså bergarten – der metallene utgjør en så stor del at den kan utvinnes med økonomisk utbytte. Etersom bergarten eklogitt er en sammenblanding av granat og rutil, og ettersom det i saken her er et drivverdig innslag av metallet titan i rutilen, er alt å anse som statens mineraler.
- (61) Jeg peker først på at etter *lovens ordlyd* er statens mineraler ikke bare bestemte metaller, men også malmer av disse metallene. Etter en naturlig språklig forståelse er det altså noe mer enn bare metallet som tilhører staten. Slik jeg ser det, er det klart at hva som er statens mineraler i saken her, beror på en tolking av ordet «malmer».
- (62) Uttrykket «*malm*» er i Store norske leksikon (SNL) definert som «bergart som inneholder ett eller flere mineraler eller grunnstoffer i økonomisk drivverdige mengder. Opprinnelig var begrepet reservert for bergarter som helt eller delvis består av erts eller malmmineraler, det vil si mineraler som inneholder et metall med densitet (massetetthet) over 5 g/cm³.»
- (63) I Ellen M.O. Sigmund mfl., *Norsk geologisk ordbok*, 2013 er «malm» definert som «naturlig forekommende ertsførende mineralaggregat (en bergart) hvorav ertsen eller ertsene (tetthet større enn 5) kan utvinnes med økonomisk utbytte. I praksis overholdes

ikke lenger regelen strengt om at det skal kunne utnyttes et tungt metall av malmen ... En malm består vanligvis av både det metallførende mineral (ertsen) og mineraler uten økonomisk betydning ...».

- (64) «*Erts*» er i SNL beskrevet som «et gammelt juridisk-økonomisk begrep som definisjonsmessig omfatter alle mineraler og bergarter som inneholder et tungt metall med densitet over 5 g/cm³. Det dekkes nærmest av ordet *malmmineral*». «*Malmmineral*» er definert som «mineral som inneholder et tungt metall med densitet over 5 g/cm³».
- (65) Videre er «*bergart*» samme sted beskrevet som «de faste materialene som jordskorpen er bygd opp av. Enkeltbestanddelene av bergartene er oftest krystalliserte mineraler, men glass og organisk materiale forekommer også».
- (66) Det fremgår at «*aggregat*» innenfor fagfeltene mineralogi eller metallurgi betyr «sammensatt masse av forskjellige krystallindivider. Bergarter er mineralaggregater».
- (67) «*Mineraler*» er definert som «naturlig forekommende grunnstoffer og kjemiske forbindelser som har karakteristiske fysiske egenskaper. Disse egenskapene kan for eksempel være krystallform, farge, strekfarge, glans, hardhet, spaltbarhet (kløv), brudd, densitet og optiske forhold. ... Praktisk talt alle bergarter, unntatt de som inneholder glass, består av mineraler ...».
- (68) Kort oppsummert viser disse definisjonene at malm oppfattes som bergarter med ett eller flere metallholdige mineraler i økonomisk drivverdige mengder. Bergart er igjen det samme som mineralaggregat. Dersom definisjonene legges til grunn for forståelsen av mineralloven § 7, omfatter malmer de nevnte metallene og det som ellers ville vært grunneiers mineraler i et mineralaggregat, i de tilfeller der forekomsten av metall er drivverdig.
- (69) Det sakkyndige vitnet Kurt Aasly, førsteamanuensis i prosessmineralogi ved NTNU, har i sin erklæring for Høyesterett sluttet seg til definisjonen av «malm» som fremgår av SNL, og understreket at malm her omtales som bergart. Også professor emeritus Thor Falkanger har, under henvisning til blant annet SNL, lagt den samme forståelsen av ordlyden til grunn, jf. kommentarutgave til mineralloven, § 7 note 1, Juridika, bekreftet à jour per 1. februar 2023.
- (70) Uttrykket «malmer» er ikke nærmere forklart i *forarbeidene* til mineralloven. Det er derfor naturlig å gå ut fra at uttrykket skulle forstås i tråd med alminnelig språkbruk og det som var god bergmannsteknisk forståelse. I tillegg kommer at «malm» i Ot.prp. nr. 35 (1998–1999) side 19 ble definert som «de bergarter som inneholder metallmineraler i en så stor mengde at de kan utvinnes med økonomisk gevinst». Overskriften til punktet var «Mutbare mineraler – Malmer». Proposisjonen ble riktignok trukket tilbake, men den må på et slikt punkt likevel antas å ha gitt uttrykk for samtidens syn på begrepet *malm*.
- (71) Jeg har så langt sett på lovens ordlyd og forarbeidene til 2009-loven. Spørsmålet er om andre tolkingsfaktorer kan bekrefte eller endre den forståelsen som jeg bygger på. Jeg sikter her særlig til at det følger av lovforarbeidene at mineralloven opprettholder det tidligere skillet mellom mutbare (statens) og ikke mutbare (grunneiers) mineraler, og at hva som tilhører hvem, «samsvarer med gjeldende rett», jf. Ot.prp. nr. 43 (2008–2009) side 9. Noen endring på dette punktet var altså ikke tilsiktet. Dette gjør at det ved fastleggingen av

uttrykket «malmer» er av interesse å undersøke hva som gjaldt etter bergverksloven av 1972.

Bergverksloven av 1972

- (72) «Mutbare mineraler» var definert i bergverksloven 1972 § 1, der første ledd lød:
- «Følgende mineraler (metaller og erts) er mutbare og går innunder bestemmelsene i denne lov:
1. metaller med egenvekt 5 eller høyere og malmer av slike metaller,
 2. metallene titan og arsen og malmer av disse metaller,
 3. magnetkis og svovelkis.»
- (73) Ordlyden her var altså langt på vei den samme som i nåværende lov. Bruken av ordet «mineraler» i overskriften og innledningsvis i første ledd kom inn under departementets behandling av saken, og da kun av redaksjonelle grunner, jf. Ot.prp. nr. 1 (1971–1972) side 36.
- (74) Det er særlig NUT 1967: 2 *Innstilling fra bergverkskomiteen av 1961* som er sentral for forståelsen av 1972-loven.
- (75) Uttrykket «malmer» er ikke definert av bergverkskomiteen. Komiteen hadde imidlertid en grundig drøftelse av hva som lå i begrepene *malm* og *erts*, blant annet fordi det hadde vært ulike oppfatninger av om disse var synonyme. Komiteen pekte her på at den alminnelige oppfatningen i bergverkskretser var at *erts* betød et naturlig mineralaggregat som inneholder et tungt metall i en slik mengde og form at metallet kunne utvinnes med økonomisk fordel. Den la til grunn at *erts* og *malm* var synonyme, jf. side 23. Videre viste den til at bergmestrene ønsket å definere *malm* som et mineralaggregat som inneholdt bestemte metaller, som så var listet opp, jf. side 31. Komiteen falt så ned på begrepet «malmer» i sitt lovutkast.
- (76) Drøftelsen av begrepene *erts* og *malm* viser at lovens uttrykk var ment å forstås som mineralaggregat, det vil si på bergartsnivå.
- (77) Jeg viser også til drøftelsen av hvor mye metall det måtte være i steinen før den kunne anses som malm etter loven, den såkalte gehalt-diskusjonen. Denne baserer seg på at malm skal forstås som en metallholdig bergart
- (78) Også sammenhengen i 1972-loven viser at malm var forstått som metallholdig bergart. Jeg nøyer meg her med å peke på at det ved beregningen av den avgiften som skulle betales til grunneieren også er tatt høyde for de tilfellene der «gruveeieren selv sjeider eller oppreder *malmen*» på stedet, jf. NUT 1967: 2 side 71 (min utheving). Med «malmen» siktes det her til bergressursene før det er gjort noe med disse.
- (79) AMR har anført at komiteens drøftelser bygger på en misforståelse av hva en sentral aktør i tidligere arbeider med bergverkslovgivningen, professor Amund Helland, hadde uttalt. Jeg kan ikke se at det er tilfellet.
- (80) Samlet mener jeg etter dette at malmbegrepet i 1972-loven sikter til bergartsnivået. Den forståelsen som jeg allerede har utledet av gjeldende lov etter en isolert tolking, blir

dermed bekreftet. Som tidligere nevnt, tok man med 2009-loven ikke sikte på noen endring.

- (81) Spørsmålet er så om komiteens historiske drøftelser av rettsforholdet i sammensatte bergarter tilsier at løsningen likevel må bli en annen.

Særlig om drøftelsen av sammensatte bergarter i forarbeidene til 1972-loven

- (82) NUT 1967: 2 inneholder en omfattende vurdering av spørsmålet om hva gruveeieren har rett til å tilegne og nyttiggjøre seg av ikke mutbare mineraler i det som brytes ut i forbindelse med driften. Komiteen tok utgangspunkt i at dette «ikke i alle retninger [er] like klart», jf. side 56. Som jeg senere skal påvise, var den alminnelige oppfatningen på den tid at utvinningsretten til «malm» også omfattet grunneiers mineraler som inngår i malmen der ett eller flere av statens mineraler finnes.
- (83) Komiteen la til grunn at gruveeieren uten vederlag kunne benytte seg av biprodukter i form av «'vedheng' til den mutbare malmen», og viste til at dette hadde vært ansett og behandlet som malm eller del av malmen, jf. side 58. Dersom den mutbare malmen var hovedbestanddelen verdimessig sett, men det også ble brutt ut ikke mutbare mineraler som ikke hadde karakter av å være et biprodukt, mente komiteen at gruveeieren måtte ekspropriere disse, jf. side 59. Komiteen drøftet videre tilfellene der de ikke mutbare mineralene hadde en selvstendig verdi. Også her la den til grunn at dette måtte løses ved at utvinneren betalte erstatning til grunneieren, alternativt ved ekspropriasjon.
- (84) I Ot.prp. nr. 1 (1971–1972) side 22–23 sluttet departementet seg til komiteens syn om at etter gjeldende bergverkspraksis kunne utmålshaveren nyttiggjøre seg de ikke mutbare mineralene som ble brutt ut, der det hadde vært nødvendig å ta ut disse for å drive ut de mutbare mineralene. Dette ble foreslått tatt inn som lovens § 39 andre ledd første punktum, som samsvarer med 2009-lovens § 32 andre ledd første punktum.
- (85) Deretter viste departementet til at der ikke mutbare mineraler kunne utnytted selvstendig, burde grunneieren få et vederlag om utmålshaveren valgte å utnytte disse. Departementet la videre til grunn at hensynet til forutberegnelighet innebar at utnyttelsesretten måtte avklares på et tidlig tidspunkt, slik at eventuelle konjunktursvingninger ikke ville påvirke der gruvedriften var kommet i gang. Om dette heter det på side 23:
- «Hovedregelen bør være at de biprodukter som må følge med kan nyttiggjøres av utmålshaveren. Unntak bør bare gjelde for de tilfeller der hvor det før gruvedriften tar til er klart at man vil få med biprodukter av selvstendig verdi.»
- (86) Departementet foreslo at spørsmålet om mineralene hadde selvstendig verdi, skulle avgjøres av bergmesteren. Dette ble derfor inntatt i § 39 andre ledd andre punktum, som samsvarer med § 32 andre ledd andre punktum i 2009-loven
- (87) Det kan spørres hva slags sammensatte bergarter forarbeidene diskuterer. Gjelder drøftelsen sammensatte forekomster i form av tilgrensende, ikke mutbare bergmasser som følger med i det som brytes ut, men som ikke er malm? Eller gjelder det også forekomster der grunneiers mineraler er sammenblandet *i malmen*?

- (88) På side 57–58 i bergverkskomiteens utredning fremgår at utgangspunktet for det som diskuteres, er at det har vært delte meninger om gruveeieren har rett til å tilegne seg og utnytte ved salg mer av de ikke mutbare stoffene som blir brutt ut, enn det han trenger for driften av gruva og anlegg knyttet til den. Om dette heter det:
- «Spørsmålet er av stor – og økende – betydning for bergverksindustrien. Man må anta at det i vårt land finnes en rekke komplekse mineralforekomster med en mutbar hovedkomponent og en eller flere ikke mutbare komponenter som ikke kan avbygges hver for seg, men må tas samtidig og samfengt.»
- (89) Spørsmålet som komiteen har formulert, er svært vidt og favner tilsynelatende enhver blandet forekomst. Men den problemstillingen som ligger bak – altså hva det var delte meninger om – tyder på at drøftelsen har et begrenset nedslagsfelt. Det samme gjelder det tilhørende lovforslaget som senere ble § 39 i 1972-loven. Diskusjonen er innrettet på rettighetsforholdet i de bergmasser som, i tillegg til den mutbare malmen, brytes ut samtidig som del av gruvedriften. Det har formodningen mot seg at komiteen med dette også mente å regulere retten til grunneiers mineraler som er del av den malmen som tas ut. Det må forventes at en endring av hva som var gjengs oppfatning omkring dette, ville vært kommentert. At forarbeidene er tause her, er en svakhet, men det kan likevel ikke være til hinder for den forståelsen som etter mitt syn ligger nærmest.
- (90) En sammenhengende lesning av forarbeidene til 1972-loven bekrefter dette. De viser – med sine mange eksempler – at komiteens drøftelser var knyttet til retten til forekomster med grunneiers mineraler i tilgrensende bergmasser til malmen – der grunneiers mineraler følger med som en konsekvens av driften. Jeg ser det derfor slik at komiteen bygget på at malm skulle forstås som bergarten. Bestemmelsen i § 39 kom da til anvendelse i de tilfellene der malmen ligger side om side med – eller på annen måte tett inntil – grunneiers mineraler, men ikke der slike mineraler er en del av malmen.
- (91) En annen forståelse av hva forarbeidene diskuterer, ville ha nøytralisert betydningen av uttrykket «malmer av disse metallene» i 1972-loven § 2 første ledd nr. 2, som tilsvarer mineralloven 2009 § 7 bokstav b. Dette ville i så fall bety at mineralets karakter – uavhengig av i hvilken sammensetning det inngår – er avgjørende for rettsforholdet i bergverksretten. Jeg kan vanskelig se at det har vært meningen, og mener de historiske rettsforholdene i bergverksretten bekrefter dette. I den videre drøftelsen skal jeg begrunne det nærmere.

Andre kilder som kan kaste lys over forståelsen av mineralloven § 7

- (92) Innholdet i mineralloven er drøftet i det pågående lovarbeidet med ny minerallov, NOU 2022: 8. Minerallovutvalget foreslår i det vesentlige å videreføre dagens § 7 om metaller med egenvekt over 5 gram/cm³, samt visse andre. I tillegg foreslås det, slik lovens ordlyd også er i dag, at malmer av disse mineralene skal være omfattet. På side 81 påpekes det at «statens rett omfatter ‘malmer av’» det som faller inn under definisjonen. Det understrekes at nåværende lov ikke definerer malm, men at en alminnelig definisjon er at det «er en bergart som inneholder ett eller flere mineraler eller grunnstoffer i en mengde som gjør at det er drivverdig». Videre uttaler utvalget på side 83:

«Som nevnt omfatter mineralene som er listet opp i minerallovens § 7 første avsnitt a) og b), også ‘malmer’ av disse mineralene. Malmen vil kunne inneholde mange andre

mineraler som isolert sett ville være grunneiers mineraler. I mange tilfeller vil drivverdige forekomster av et metall være mindre enn 1–2 prosent av malmen. Resten vil være mineraler *som ikke i utgangspunktet er statens mineraler, men som blir det på grunn av at de er blandet med statens mineraler*. Det følger da av definisjonen i § 7 og av bestemmelsen i § 29 at *utvinningsretten også omfatter grunneiers malmer* [skal vel være ‘mineraler’] *som inngår i malmen der et eller flere av statens mineral finnes*. I tillegg til dette har den som får utvinningsrett til statens mineraler, etter mineralloven § 29 rett til å utvinne og nyttiggjøre seg det som er nødvendig å ta ut for å kunne utvinne statens mineraler. Det kan dreie seg om betydelige mengder av grunneiers mineraler, *i tillegg til det som omfattes av malmen.*» (mine uthevinger)

(93) Om den nye bestemmelsen som er foreslått i lovutkastets § 1-6, heter det på side 260:

«Malm vil bestå av en blanding av ulike mineraler og må inneholde ett av statens mineraler som nevnt i bokstav a eller b for at malmen skal falle innunder statens rett. Innholdet av statens mineraler trenger gjerne bare være på to prosent eller mindre, avhengig av hvilke mineraler det er snakk om, for å være drivverdig. *Statens rett omfatter da også de mineraler som utgjør resten av malmen, selv om dette er mineraler som ellers ville vært grunneierens mineraler.*» (min utheving)

(94) Det jeg nå har gjengitt og særlig uthevet av utvalgets drøftelser, gir klar støtte til hvordan jeg mener drøftelsen av sammensatte bergarter i forarbeidene til 1972-loven skal forstås.

(95) Når utvalget på side 81 uttaler at det «ikke [er] klarlagt på en fullstendig og konsistent måte i loven hva statens rett til mineralene nærmere innebærer, og hvordan den nærmere grensdragingen mellom staten eller grunneierens mineraler skal trekkes, der de ligger sammenblandet i grunnen», siktes det, etter min oppfatning, til de tilfellene der malm ligger side om side med andre mineraler. Utvalget foreslår ikke å utvide eller innskrenke begrepet «statens mineraler». Denne uttalelsen knytter seg ikke til dagens minerallov, men har etter min mening en viss vekt.

Foreløpig oppsummering – forståelsen av mineralloven § 7

(96) Basert på ordlyden i mineralloven § 7, sammenholdt med ordlyden i 1972-loven, forarbeidene til de to lovene og sammenhengen i loven, er det mitt syn så langt klart at uttrykket «malmer» i § 7 omfatter mineralaggregater som inneholder tungmetaller eller de definerte metallene, så lenge forekomsten av metall er drivverdig. Dette innebærer at grensen for statens rett skal trekkes på bergartsnivå.

(97) Den norske bergverksreguleringen går imidlertid langt tilbake i tid, og det fremgår så sent som av Ot.prp. nr. 43 (2008–2009) at skillet mellom retten til mineralene bygger på det såkalte bergregaleet. Det er derfor nødvendig å se nærmere på om forståelsen av malmbegrepet fra og med 1972-loven, innebar en endring som tilsier at dagens lov må tolkes innskrenkende basert på forhistorien. Jeg vil derfor i det følgende gå inn på hva som kan utledes av tidligere bergverkspraksis og regulering i Norge.

Tidligere reguleringer

Bergregalet

- (98) Et regale var i sin tid en egen ervervs måte for rettigheter, som staten utøvet i kraft av sin suverenitet, også kalt høyhetsrett. Regale omfattet typisk ulike ressurser. Begrepet ble ofte benyttet om eneretter til naturforekomster som malm mv., jf. Ola Mestad, *Statoil og statleg styring og kontroll*, 1985, side 218 med henvisninger til eldre juridisk teori. Hensikten var blant annet å sikre kongemakten metaller til ulik bruk, blant annet til mynter og våpen.
- (99) Bergregalet kommer til uttrykk allerede i en instruks fra dronning Margrete til Erik av Pommern til hans hyllingsreise i Norge, senere tidfestet til om lag 1405, gjengitt i *Diplomatarium Norvegicum*, bind XI, 1882, side 105. Omtalen av bergregalet lød:
- «Jtem vm noghræ komæ til hanom meth nogher malm oc bethe hanom vm. at det mughe bygget, at han eky lofuer thøm at byggit oc gifuer ther ænge breff vpa, at the thet scule bygge. thy at vm thet schedhe tha droghe the thet alt fran krunun oc vnder sich sælfue»
- (100) AMR har anført at begrepet *malm* her bare var de historiske metallene – som gull, sølv, kobber, jern, tinn, bly og kvikksølv. Det var disse metallene som var gjenstand for utvinning i norsk bergverksdrift på 1500- og 1600-tallet. ERG på sin side har anført at begrepet i denne sammenheng omfatter mineralaggregatet som inneholdt disse metallene.
- (101) Ordlyden gir uttrykk for at det er kronens eksklusive rett å bygge *malm*. I det ligger det at staten hadde en enerett til å disponere over malm, herunder å utvinne den. Det var derfor nødvendig å søke kongen om tillatelse til å drive et eventuelt malminn. Hvilke metaller det dreide seg om, er uklart, men det er uansett klart at begrepet *malm* her er brukt på samme måte som i bergverkskretser. Dette kommer jeg tilbake til.

Bergverksordningen av 1539

- (102) Den første norske bergverksordningen ble innført i 1539. Denne bergverksordningen er nærmere omtalt i forarbeidene til nåværende minerallov, Ot.prp. nr. 43 (2008–2009) side 26. Der fremgår det at ordningen bygger på bergregalet, samtidig som det i forlengelsen av dette ble
- «innført et prinsipp om bergfrihet med fri leterett etter metaller og malmer også på annen manns grunn, samt at første finner gjennom et mutingsystem fikk førsteretten til å undersøke området nærmere, og til å utvinne de metaller og malmer han fant».
- (103) Bergverksordningen gir ingen nærmere forklaring av hva som lå i begrepet *malm*, men det er av en viss interesse at både metaller og malmer var omfattet. Dette viser at bergfriheten og derved statens rett knyttet seg til noe mer enn metallene.

Berganordningen av 1812

- (104) Den første loven som fullt ut regulerte bergverksdriften, ble gitt ved berganordningen av 1812. Lovens § 17 fastsatte at «[a]lle metaller, med hvad Navn nævnes kan, samt

Steensalt», var gjenstand for muting. Etter § 12 hadde grunneieren en deltakerrett. Det fremgikk videre at myr- og sjømalm og alle fossiler – forsteininger som det ikke kunne utvinnes metaller fra – tilhørte grunneieren, jf. § 18. Etter § 20 kunne alle få mutingrett på «Malmanviisninger», det vil si der det var funnet malm. Videre sto etter § 54 muteren fritt til å velge å selge malmen slik den var, eller å foredle den.

- (105) AMR har vist til at også berganordningen av 1812 knytter seg til de kjente historiske metallene. Selskapet bygger dette særlig på ordlyden i § 17, sammenholdt med § 18 om grunneierens rettigheter.
- (106) Jeg er enig med AMR at begrepsbruken i § 17 kan tyde på at det var de kjente historiske metallene som var omfattet. På den tiden berganordningen ble gitt, var det kun slike rettigheter i grunnen som var ansett å ha verdi. Samtidig er § 18 tydelig avgrenset på en slik måte at annen malm, som det nå tvistes om, motsetningsvis faller utenfor bestemmelsen og derfor tilhører finneren. Slik jeg ser det, gir § 17 uttrykk for hvilke metaller malmen måtte inneholde for å tilhøre kongen. Bestemmelsens ordlyd gir ingen veiledning for forståelsen av hva som er malm – aggregatene eller bare metallene.
- (107) Berganordningen av 1812 ble gitt kort tid før vedtakelsen av Grunnloven i 1814. AMR har vist til at Grunnlovens vern av eiendomsretten aktualiserte en grense for statens rett fordi etableringen av moderne grunneiendomsrett forutsatte at restretten lå hos grunneier. Det er også vist til at det ble reist spørsmål om bergregalet var opphevet ved Grunnloven.
- (108) Når det gjelder bergregalets stilling etter vedtakelsen av Grunnloven § 105, nøyer jeg meg med å vise til at det ikke er omstridt at dette spørsmålet ble løst ved Høyesteretts avgjørelse i Rt-1836-15 *Røros kobberverk*. Høyesterett stadfestet her bergregalets eksistens. Dommen bygger for øvrig på at en muter sto fritt til å velge om han ville selge malmen slik den var eller foredle den, jf. lovens § 54. Også dette viser at lovgivningen den gang bygget på at malm tilsvarte bergarten, slik at grensen for statens rett skulle trekkes på bergartsnivå, ikke mineralnivå. Det er ikke holdepunkter for at man i 1812 mente at den private eiendomsretten var til hinder for en fortsatt regulering basert på tidligere praksis.

Bergverksloven av 1842

- (109) I 1842 ble det gitt en ny bergverkslov. Den opprettholdt retten til å skjerpe og mute på annen manns grunn etter metaller, mens «Myr- og Sømalm» fortsatt ble holdt utenfor, jf. §§ 1 og 8. I tillegg kom begrepet *erts* inn, slik at det var «Enhver tilladt ... at skjærpe paa anden Mands Grund efter Metaller og Ertser».
- (110) Bakgrunnen for at det tyske ordet *erts* ble tatt inn i 1842-loven, er den tyske påvirkningen på norsk bergverksdrift, både rettslig og gjennom tyske bergverksarbeidere og -ingeniører i Norge. Begrepet er ikke definert i forarbeidene, men ordet *erts* kunne ha flere betydninger, både en mineralogisk og en bergmannsteknisk, jf. den senere innstillingen av 18. desember 1907 med forslag til ny bergverkslov avgitt av Bergverkskomiteen av 1905, inntatt som vedlegg til Ot.prp. nr. 18 (1912). Bergmannsteknisk var *erts* det samme som malm. I forarbeidene til 1842-loven, innstillingen av 5. november 1840 fra lovkommissjonen av 1837, brukes *erts* og *malm* om hverandre, jf. side 46 og 84. Videre fremgår det at *erts* er det som brytes ut av fjellet og må foredles (sjeides mv.), jf. 1840-innstillingen side 44 og 46 og lovkommissjonens utkast til § 19. Dette viser at *erts* var noe mer enn tungmetall alene.

Samlet mener jeg dette vanskelig kan leses annerledes enn at lovgiver i 1842-loven bygget på den bergmannstekniske betydningen, det vil si at erts var det samme som malm. Dersom lovgiver hadde ønsket å fravike dette, er det nærliggende å anta at det ville ha kommet til uttrykk. Også etter 1842-loven gikk dermed statens rett på bergartsnivå.

- (111) Jeg nevner videre at Høyesterett i Rt-1894-771 benyttet begrepene *erts* og *malm* som synonymmer. Også Høyesterett bygger altså sin avgjørelse på den bergmannstekniske terminologien.
- (112) I forarbeidene til 1842-loven, lovkommissjonens innstilling fra 1840, er det gitt en grundig redegjørelse for hvorfor lovgiver mente berganordningen var i samsvar med Grunnloven. Reglene som var foreslått i bergverksloven, ble ikke ansett for å krenke eiendomsretten. Det er blant annet vist til Røros kobberverk-avgjørelsen om bergregalets eksistens, jf. side 23–24 i innstillingen. Etter kommisjonens syn var det behov for en hensiktsmessig regulering av statens, bergverkenes og grunneierens interesser. Både de utfordringene som knyttet seg til at forekomster gjerne strakk seg i dypet over flere eiendommer med ulike eiere, samt behovet for kapital og kyndighet ble drøftet. Den løsningen som ble valgt i loven, bygget i store trekk på 1812-loven, og jeg kan ikke se at det er noe ved 1842-loven som stiller den i et annet lys når det gjelder forholdet til Grunnlovens bestemmelser om vern av eiendomsretten. Statens rett var dermed den samme som før.

Senere utredninger og lovutkast

- (113) Det er i en rekke senere utredninger drøftet hva som var gjenstand for muting. Årsaken til dette var blant annet at stadig nye metallmineraler ble oppdaget og verdien av disse økte. Samtidig ga flere grunneiermineraler grunnlag for bergverksdrift, mens gruve drift på enkelte historiske mineraler i perioder var mindre lukrativt. Det oppsto dermed spørsmål om lovens ordlyd omfattet de nye mineralene, eventuelt om disse skulle innlemmes i loven, samt hvordan eventuelle rettighetskollisjoner skulle løses dersom statens og grunneiers mineraler lå sammenblandet i grunnen.
- (114) Et eksempel på en slik drøftelse finnes i innstillingen avgitt 5. februar 1877 fra en lovkommissjon av 1875. Innstillingen fulgte som vedlegg til Oth.Prp. No. 26 (1880) *Ang. Ikke-Fremsættelse af Proposition til Lov om Forandring i den gjældende Bergværkslov*. For ordens skyld nevner jeg at innstillingen ukorrekt er markert som «Oth.Prp. No. 1 (1878)». På side 23 i innstillingen ble det lagt til grunn at en gruveeier burde kunne tilegne seg ikke mutbare mineraler som utvinnes sammen med de mutbare mineralene, og som er nødvendige til bruk i selve gruve driften. Dersom disse ikke ble utnyttet slik, burde grunneieren kunne disponere over dem, mot å erstatte gruveeieren kostnadene. Forslaget ledet ikke frem til noen ny lov, og jeg går derfor ikke nærmere inn på det.
- (115) I 1895 ble det fremmet et forslag til endring av bergverksloven § 8 om utvinning av metaller og ertser, foranlediget av en diskusjon om det radioaktive mineralet thoritt skulle være mutbart. I den forbindelse skrev professorene Johan H.L. Vogt og W.C. Brøgger en redegjørelse om blant annet mutingsretten burde utvides til flere mineraler, jf. Tillæg til Dokument nr. 24 (1895) side 8–14. I samme tillegg er det også inntatt en betenkning fra professor Amund Helland. Denne bygger på hans synspunkter i boken *Norsk bergret* fra 1892, jf. tillegget side 6–8. Jeg viser derfor til boken i det følgende.

- (116) Betenkningen fra professorene Vogt og Brøgger kan gi inntrykk av de hadde et noe annet syn på malmbegrepet enn hva jeg så langt har redegjort for. De mente begrepet *erts* skulle tolkes som mineraler, og anbefalte ikke å utvide begrepet. Retten til muting av metaller og ertser var derfor, etter deres syn, begrenset til bestemte metallmineraler. Om de tilfeller der et mutbart og et ikke mutbart mineral opptrådte i samme forekomst, la de til grunn at praksis hadde vært at det mineralet som er klart mest verdt, var styrende for utvinningen. Videre het det at situasjonen der to mineraler opptrådte samlet, i samme økonomiske blandingsforhold, ikke var løst, og det ble lagt til grunn at løsningen var tvilsom. På bakgrunn av den alminnelige forståelsen av malm på denne tiden, er det imidlertid nærliggende å anta at de her drøfter situasjonen med sideliggende forekomster, og ikke en slik sammenblanding som er tema i vår sak.
- (117) Helland definerte i *Norsk bergret* «erts» som det «bergmanden [kaller] de mineralier, som inneholder et tungt metal paa saadan maade, at metallet kan tænkes at kunne vindes deraf med fordel», jf. side 214. Han pekte videre på at ertsene som ble utvunnet, var en blanding av ulike mineraler. Helland mente også at lovens § 15, som ga grunneieren krav på «at en Tiendeel af det Vundne» skulle forbli på stedet når grunneieren utøvet deltakerretten sin etter § 14, måtte forstås slik at det bare var ved deltakelse at grunneieren har krav på malmen, og da enten utbrutt malm eller oppredet malm på stedet om gruverdriveren valgte å opprede, jf. side 319–320. Ved sammenblandede forekomster synes Helland å mene at rettighetene ville bero på sammensetningen og verdiforholdet.
- (118) Det er visse uklarheter i Hellands fremstilling, muligens fordi drøftelsene av hva som er gjeldende rett og hva som burde være rettsstilstanden, glir noe over i hverandre. Samlet mener jeg likevel det er mest nærliggende å forstå Helland slik at han mente det var bergmassen som inneholdt mutbare mineraler som var gjenstand for muting.
- (119) Jeg nevner kort at rettighetene til berghald etter bergverksloven 1842 som utgangspunkt tilhørte gruveeieren, jf. § 48. Med *berghald* siktes det til hauger av stein som ble lagt utenfor gruveen fordi de ikke inneholdt tilstrekkelig metall til at det var lønnsomt med bearbeiding. Dersom gruveen ble forlatt, tilfalt likevel ikke berghald grunneieren, og det måtte mutes, jf. § 10. Loven regulerte dermed et stykke på vei også retten til det som ikke var malm. Slik jeg ser det, viser denne særlige reguleringen av berghald at det var fremmed for lovgiver at grunneieren hadde rett til selve malmen fra gruveen.
- (120) Spørsmålet om retten til berghald etter 1842-loven ble behandlet i Rt-1963-951 *Bråstad gruber*. Høyesterett viste her til at det ved bergverksdrift regelmessig ville være nødvendig å bryte ut også ikke mutbare mineraler, enten det dreier seg om rent gråberg eller «mer eller mindre holdig sten som metall kan utvinnes av», se side 954. Retten til å gjøre dette uten vederlag fulgte av lovens system. Det ble fremhevet at gruveeier både hadde rett til og ansvaret for berghald, og at «man har sett på berghaldene som noe som fulgte malmen». Etter mitt syn gir avgjørelsen liten veiledning for forståelsen av spørsmålet i saken her, fordi den ikke gjaldt malm, men i praksis gråstein som lå tett på malmen.
- (121) Loven fra 1842 regulerte i §§ 21 flg. såkalt «Vierung», det vil si det området rundt malmkroppen som var nødvendig å bryte ut for å utføre gruvearbeidet. Denne massen, som i utgangspunktet tilhørte grunneierne, ble ved 1842-loven gjort disponibel for gruveeieren. Også den selvstendige reguleringen av «Vierung» trekker i retning av at grunneieren ikke hadde noen rett til selve malmen fra gruveen.

Forslag til ny bergverkslov i 1912

- (122) I 1912 ble det så fremmet et forslag om ny bergverkslov, Ot.prp. nr. 18 (1912). Denne bygget på Bergverkskomiteens innstilling av 18. desember 1907, og innstillingen fulgte som vedlegg til proposisjonen. Det fremgår på side 16 i proposisjonen at lovgiver la til grunn at begrepene *malm* og *erts* er synonymmer. Disse omfatter «saavel de mineraler, som indeholder gedigne metaller, som dem, som indeholder metallerne i en eller anden kemisk forbindelse». Med «gedigne metaller» siktes det til de rene metallene. Videre drøftes bruken av begrepene *malm* eller *erts*. Her ble *erts* valgt, jf. komitéinnstillingen side 30–31. I diskusjonen av hvilke mineraler som skulle være mutbare, viste komiteen så til den tidligere uenigheten mellom Helland på den ene siden og Vogt og Brøgger på den andre. Komiteen, som også Vogt var en del av, falt ned på at loven burde angi hvilke mineraler som var mutbare.
- (123) Så vidt jeg kan se, er det i disse lovforarbeidene ingen diskusjon av om erts er likestilt med bergart, men kun en drøftelse av hvilke mineraler som kan mates. Samtidig viser formuleringene som er benyttet, blant annet ved beskrivelsen av erts, at det også her var en fjern tanke for lovgiver at malmbegrepet ikke skulle omfatte det hele, det vil si aggregatet.
- (124) Når det gjaldt spørsmålet om muteren kunne tilegne seg de ikke mutbare mineralene som han brøt ut ved komplekse forekomster, ble det lagt til grunn at dette var uavklart. På side 84 i innstillingen fremgår det at der begge typer mineraler
- «optræder eller formodes å optræde i saadan Mængde, at der kunde være Tale om økonomisk Drift baade på Ertsen og paa det nyttige Mineral, har *vor Lov et virkeligt Hul*». (min utheving)
- (125) Det er deretter, på side 85, vist til at ertsene ofte opptrer i samme leiested som de ikke mutbare mineralene, men at det så langt ikke har skapt vansker ettersom de ikke mutbare mineralene har hatt lav verdi. Samtidig understrekes det at muteren etter loven «[r]ent theoretisk seet» kun har rett til de mutbare mineralene, men at de ikke mutbare mineralene bør kunne utbrytes i den grad det er nødvendig for rasjonell drift. Dette må anses som en nødvendig konsekvens av mutingsretten. Utover dette kan ikke gruveeieren nyttiggjøre seg ikke mutbare mineraler, ettersom disse tilhører grunneieren. Grunneieren kan likevel ikke nyte godt at gruveeierens arbeid uten å betale for det.
- (126) Uten å trekke inn forhistorien og konteksten kan deler av disse forarbeidene være egnet til å skape misforståelser. Men med den klare forutsetningen om at erts og malm var mineralaggregater, er det for meg ikke tvilsomt at uttalelsene tar sikte på situasjoner der andre mineraler ligger i samme område som malmen. Jeg tilføyer at lovforarbeidenes drøftelser knyttet til forskjellige leiesteder gjelder tilfeller hvor gruveeier typisk må gjennom et annet leiested for å komme til det leiet der malmen ligger. En slik forståelse underbygges av at komiteen mente en slik situasjon «yderst sjelden [vil] forekomme», jf. side 86.
- (127) Heller ikke disse omfattende lovforarbeidene, som ville gitt grunneierne noe større rettigheter, ledet frem til ny lovgivning.

Sammenfatning av perioden fra bergregalet og frem mot 1972

- (128) Samlet ser jeg det slik at bergverkslovgivningen frem mot 1970-tallet var preget av en praktisk bergmannsteknisk tilnærming. I tråd med begrepene som ble brukt i næringen, ble malm forstått på bergartsnivå. Drøftelsene i lovforarbeidene og teorien om mutbare mineraler knytter seg i hovedsak til begrepsbruken, *erts* eller *malm*, og eventuell utvidelse av mutingsretten til nye mineraler. De mutbare mineralene var som utgangspunkt de som det på en drivverdig måte kunne utvinnes tunge metaller av. Gruveeieren kunne videre ta ut og bruke berghald uten verdi i gruvedriften. Der et mutbart og et ikke mutbart mineral opptrådte i samme forekomst, var utgangspunktet i praksis at rettsforholdet ble avgjort av hvilket av dem som representerte den klart største økonomiske verdien. Diskusjonene om rettsforholdet i slike komplekse forekomster gjaldt imidlertid situasjoner der andre mineraler lå i samme område som malmen, slik at de måtte brytes ut av gruveen samtidig.
- (129) Jeg kan etter dette ikke se at tidligere lovgivning eller praksis gir grunnlag for å fravike den oppfatningen av malm som 1972-loven og 2009-loven bygger på.

Samlet oppsummering – forståelsen av mineralloven § 7 og forholdet til § 32

- (130) Gjennomgangen av lovhistorikken og det bergmannstekniske materialet viser at uttrykket «malmer» i mineralloven § 7 første ledd bokstav a og b, omfatter mineralaggregater som inneholder tungmetaller eller de definerte metallene, der forekomsten av metall er drivverdig. Grensen for statens rett skal dermed trekkes på bergartsnivå. Dette innebærer at malmen også omfatter de deler av en metallholdig bergart som vurdert alene må klassifiseres som grunneiermineraler. Jeg peker særlig på at det allerede i NUT 1967: 2 ble trukket frem fra bergfaglig hold at malm burde defineres som et mineralaggregat, som inneholder bestemte metaller. Det samme synspunktet har vært brakt frem i senere utredninger, senest i det pågående lovarbeidet, med NOU 2022: 8, der dette er særskilt behandlet i merknadene til § 1-6 på side 260.
- (131) Forholdet mellom statens og grunneierens rett til mineraler er kommet til uttrykk gjennom definisjonene i lovens § 7, og med en nærmere klargjøring av utvinningsretten i § 32. Slik jeg forstår den historiske reguleringen av bergverksdriften, omhandler § 32 andre ledd, bergmasser som tas ut sammen med malmen, og ikke det som skilles ut av malmen om gruveeieren selv oppreder den. Ledsagende masser kan alltid tas ut. Disse kan benyttes av gruveeieren, med mindre Direktoratet for mineralforvaltning før prøvedrift eller driftsstart har truffet vedtak om at disse kan utnyttes selvstendig av grunneieren. Historisk hadde grunneieren ingen rett til det som ble tatt ut av gruveen med mindre han deltok i driften. Mineralloven § 32 gir derfor gruveeieren noe større rettigheter og beskyttelse der grunneierforekomsten kan utnyttes selvstendig.

Forholdet til Grunnloven og Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK)

- (132) Den løsningen som lovgiver falt ned på i 1972, og som er fulgt opp i nåværende lov, innebar en kodifisering av en langvarig rettstilstand. Selve lovfestingen innebar ingen overføring av eiendomsretten eller nye begrensninger for grunneierne, snarere tvert imot, slik jeg har pekt på. Jeg kan derfor ikke se at forståelsen av mineralloven § 7 eller reguleringen av utvinningsretten i § 32 er i konflikt med Grunnloven § 105 eller

EMK P1-1. Som det fremgår foran, ble det allerede i forarbeidene til 1842-loven uttalt at den etablerte bergordningen var i samsvar med Grunnloven og eiendomsretten. Av innstillingen følger det videre at statens rett til metaller ikke var en innskrenkning i grunneierens eiendomsrett.

- (133) AMR har anført at en slik forståelse av mineralloven som jeg har lagt til grunn, innebærer at diskrimineringsforbudet i EMK artikkel 14 er krenket. Anførselen er i liten grad underbygget. Jeg finner det klart at det ikke er her foreliggende noen diskriminering knyttet til de rettigheter som kan utledes av konvensjonen. Det foreligger dermed ingen krenkelse av artikkel 14.

Den konkrete vurderingen

- (134) Engebøforkomsten inneholder en drivverdig forekomst av statens mineral rutil. Dette innebærer at eklogittforekomsten det tvistes om, er å anse som statens mineraler etter mineralloven § 7 første ledd bokstav b. ERG har derfor rett til å ta ut og nyttiggjøre seg granaten, jf. § 32 første ledd første punktum.
- (135) Anken har etter dette ikke ført frem.

Sakskostnader

- (136) ERG har vunnet saken, og selskapet har krav på dekning av nødvendige sakskostnader etter tvisteloven § 20-2, jf. § 20-5. Det er foreliggende ikke forhold som tilsier at det bør gjøres unntak fra hovedregelen i saken her.
- (137) Det samlede kravet for Høyesterett utgjør 6 062 151 kroner. Kravet er høyt, også tatt i betraktning at saken ble behandlet over fem dager i Høyesterett. Når kravet likevel godtas, skyldes dette at partene har vært nødt til å gå svært langt tilbake i historiske kilder, noe som også gjenspeiles i domspremissene. Det er sjelden nødvendig med en slik historisk gjennomgang som denne saken har krevd. Til sammenlikning nevner jeg at AMRs sakskostnadskrav var mer enn dobbelt så høyt som ERGs krav.
- (138) Partshjelperne Norskog og Norges Skogeierforbund har anført de ikke kan pålegges sakskostnader fordi krav om dette først ble fremsatt ved fremleggelse av sakskostnadsoppgaven. Det er vist til at kravet senest måtte vært fremsatt i sluttinnlegget, som markerte avslutningen på saksforberedelsen. Kravet må nå anses for å være et nytt krav i saken, som det ikke bør gis samtykke til.
- (139) Jeg nevner innledningsvis at et krav om sakskostnader er tappt dersom det ikke er fremsatt før saken avsluttes for vedkommende instans, jf. blant annet Rt-1997-2083, Rt-2008-952 og HR-2014-124-U.
- (140) Reglene som knytter seg til krav som er reist i saken, og hvor det er gitt fristregler i tvisteloven, skiller seg fra reglene om sakskostnader. For Høyesterett gjelder særreglene i tvisteloven § 30-7, med krav om «særlige grunner» for fremsettelse av nye krav etter at anken er tillatt fremmet. Hensynene som ligger bak bestemmelsen, at saken ikke skal endre karakter og svekke konsentrasjonen om det prinsipielle, gjør seg ikke eller i liten grad

gjeldende for krav om sakskostnader for behandlingen i Høyesterett. Heller ikke behovet for kontradiksjon tilsier noen annen løsning. Retten til å få erstatning for sakskostnader fra partshjelper følger direkte av tvisteloven § 20-7 første ledd første punktum, jf. § 20-1 tredje ledd. Kravet var derfor påregnelig for partshjelperne, og kontradiksjon ble på vanlig måte ivaretatt ved avslutningen av forhandlingene.

- (141) Utfallet av sakskostnadsspørsmålet kan imidlertid bli ulikt for parten og partshjelperen, jf. for eksempel Rt-2014-402. Selv om det normalt påløper ytterligere arbeid for motparten ved at det erklæres partshjelp, må de nødvendige kostnadene ved dette i saken her ha vært begrenset. Jeg finner det derfor riktig at partshjelperne ikke holdes ansvarlig for mer enn om lag 1/3 av det samlede beløpet. Beløpet settes derfor til 2 000 000 kroner, som de hefter solidarisk for sammen med AMR.
- (142) Jeg finner ingen grunn til å endre lagmannsrettens avgjørelse av sakskostnadene for de tidligere instansene.
- (143) Jeg stemmer for denne

D O M :

1. Anken forkastes.
2. I sakskostnader for Høyesterett betaler Arctic Mineral Resources AS til Engebø Rutile and Garnet AS 6 062 151 – seksmillionerogsekstittusenetthundreogfemtien – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelse av denne dommen. Norskog og Norges Skogeierforbud er sammen med Arctic Mineral Resources AS ansvarlige, en for alle og alle for en, for dette beløpet oppad begrenset til 2 000 000 – tomillioner – kroner.

- (144) **Dommer Falch**

Særmerknad

- (145) Jeg er kommet til samme resultat som førstvoterende, men har en annen begrunnelse. Etter min mening løses ikke tvisten av mineralloven § 7, men av § 32 første ledd andre punktum og andre ledd, som jeg mener ikke strider mot Grunnloven § 105 eller de påberopte reglene i EMK. Mitt syn samsvarer derfor langt på vei med lagmannsrettens.
- (146) Statens mineraler har sitt privatrettslige grunnlag i bergregaleet, mens grunneiers mineraler har sitt grunnlag i grunneiendomsretten. De respektive rettighetene var etablert og lå til grunn for reguleringen av statens – de mutbare – mineralene allerede i bergverksloven 1842.
- (147) Den tvisten som har oppstått i denne saken – det finnes i én og samme forekomst (eklogitt) både et av statens mineraler (rutil) og et grunneiermineral (granat) – har vært kjent og omdiskutert i 150 år. Ingen har, så vidt jeg vet, før i de alle siste årene tatt til orde at en slik

tvist kan løses gjennom en rent språklig analyse av begrepet «malm», tidligere «erts». Høyesterett bygget da heller ikke resultatet i Rt-1963-951 *Bråstad gruber* på ertsbegrepet.

- (148) For å underbygge at denne saken ikke løses av malmbegrepet i mineralloven § 7, men av den nevnte reguleringen i § 32, må jeg gjøre et historisk streiftog:
- (149) I innstillingen fra lovkommissjonen av 1875, inntatt som vedlegg til Oth.Prp. No. 26 (1880), omtales den konfliktsituasjonen vi står overfor i saken her. Omtalen innledes på side 23 med:

«Om Disposisjonsretten til de med Grubedriften udbredte ikke muthbare Mineraler indeholder vor Bergverkslov ligesaa lidt som andre Landes ældre love nogen udtrykkelig Bestemmelse.»

- (150) Det samme sier Helland i *Norsk bergret* fra 1892. Han drøfter også hva løsningen må være. På side 347–348 skriver han:

«Det tilfælde er tænkeligt, at to *verdifulde* mineralier, hvoraf det ene er gjenstand for muthing, det andet ikke, forekommer paa saadan maade, at de maa afbygges sammen under samme drift, idet de forekommer paa samme leiested. Saaledes kan nikkelholdig magnetkis eller rutil, der kan muthes, forekomme sammen med apatit, der tilhører grundeieren; eller feldspath, der tilhører grundeieren, kan forekomme sammen med magnetjernsten eller metalstene, som er mutbare. I regelen vil det ene af disse to mineraler have saa liden verdi eller forekomme paa sadan maade, at det ikke med fordel kan tilgodegjøres, saa spørgsmaalet om kollision ikke burde oppstaa. ...

...

Skulde det tilfælde foreligge, at to mineraler, det ene tilhørende grundeieren, det andre mutheren, forekom drivværdige paa samme leiested paa saadan maade, at begge maatte vindes ved drift i samme gruberum, da er der ikke anden udvei, end at de faar enes enten om en fælles drift, eller saaledes, at den som faktisk driver gruben, udleverer det ham ikke tilhørende mineral mod erlæggelse af omkostninger ved brydning og fordring. Nogen lovbestemmelse for dette tilfælde finnes ikke, og tilfældet har hidtil ikke været synderlig praktisk.»

- (151) Omtrent det samme fremgår av Tillæg til Dokument nr. 24 (1895) side 12–13, i form av en gjengivelse av et begrunnet lovforslag fra professorene Brøgger og Vogt. I Bergverkskomiteens innstilling fra 1907, som fulgte som vedlegg til Ot.prp. nr. 18 (1912), og som inneholdt forslag til ny bergverkslov, skriver komiteen på side 75:

«Et andet punkt, som ogsaa har været Gjenstand for adskillig Diskussion, er, om og i hvilken Udstrækning Mutheren er berettiget til at tilgodegjøre sig de ikke mutbare, nyttige Mineraler, som maatte forefindes sammen med de muthbare, han driver paa. Vor nuværende Lov behandler ikke dette punkt, idet den i § 21 kun siger, at den, der har faaet Udmaal, skal være udelukkende berettiget til saadan Grubedrift, hvortil Muting udfordres.»

- (152) På side 85 drøfter komiteen den situasjon at det «i samme Leiested som Ertserne» også finnes ikke mutbare mineraler, noe som «ofte» var tilfelle. Om dette sies:

«Rent theoretisk seet kan det ikke bestrides, at Mutheren ifølge loven kun har Ret til at tilegne sig de Mutbare Mineraler, som han udbryder, og at de ikke mutbare tilhører

den, fra hvis Grund de er udbrudt, men det synes dog at være rimeligt og retferdigt at det tillades Grubeeieren at udbryte dem i saadan Udstrækning, som det maatte være fornødent for den rationelle Drift av hans Grube, og at det videre ogsaa tillades ham at anvende deraf saa meget, som han behøver for sin Grube- eller Hyttedrift. Dette er i Virkeligheden kun en nødvendig Konsekvens af hans Ret som Muter, og ikke nogen Udvidelse deraf. Derom bliver der først Tale, hvis man vil tillade ham i videre Udstrækning, end hans Grubedrift kræver, at udbryde, og tilegne sig ogsaa de ikke mutbare Mineraler, og til at tilstede ham dette kan ikke findes tilstrækkelig Grund. Disse Mineraler er Grundeierens Eiendom, som man ikke bør berøve ham, om han ønsker at bringe sin Grundeierret i Udøvelse. Men han har selvfølgelig ikke Krav paa at faa nyde Grubeeierens Arbeide med at udbryte og opfordre dem uden at godtgjøre ham derfor.»

- (153) Først deretter, over på side 86, drøfter komiteen den situasjon at de mutbare og ikke mutbare mineralene «[o]ptræder ... i forskjellige Leiesteder». I slike tilfeller

«vil Kollision kun opstaa, forsaavidt de forskjellige Leiesteder optræder saa nær hinanden, at særskilt Drift vanskelig kan gjennomføres, men det af bergtekniske og Politihensyn maa ansees heldigst, at Driften af begge Leiesteder foregaar underet. Saadanne Tilfælde vil vel yderst sjelden forekomme, men turde det dog være rettest, at der for samme haves en Lovbestemmelse. Denne kan følgelig ikke gaa ud paa andet end at Driften maa overlades den ene af Parterne mod Godtgjørelse til den anden, ...».

- (154) Det er denne diskusjonen som tas opp igjen i forarbeidene til bergverksloven 1972. Oppakten gjøres i NUT 1967: 2 side 55, hvor det står:

«Spørsmålet om hva gruveeieren i forbindelse med driften har rett til å bryte ut av ikke mutbare mineraler, og hva han har rett til uten godtgjøring til grunneieren å tilegne seg av de ikke mutbare mineraler, er ikke i alle retninger like klart.»

- (155) Deretter siterer komiteen det jeg nettopp siterte om «samme Leiested» fra 1907-innstillingen. Den siterer derimot *ikke*, og går heller ikke inn på, det jeg siterte om «forskjellige Leiesteder» – altså de situasjonene hvor de ulike mineralene «optræder saa nær hinanden» at driften «heldigst» skjer samlet.

- (156) Etter en gjennomgang av noen flere kilder konkluderer komiteen på side 57 med at det «er ikke tvilsomt» at gruveeieren har rett til å *bryte ut* og bringe frem i dagen gråberg og mineraler som ikke er mutbare, «så langt det er nødvendig for å drive frem de mutbare mineraler». Det er heller ikke tvilsomt at gruveeieren da kan *nyttiggjøre seg* de ikke mutbare mineralene som han trenger til driften av gruva og anlegget. Om gruveeieren også har rett til å utnytte dem ved salg, har det derimot «vært delte meninger» om, sies det.

- (157) Dette var bakgrunnen for at komiteen foreslo det som ble bergverksloven 1972 § 39 andre ledd. Forslaget var ifølge komiteen «i samsvar med den praksis man har, så langt denne praksis rekker», se side 58–59. Der står det også at forslaget omfattet «både de stoffer som blir fraskilt før oppredningen og de som først blir fraskilt ved oppredning». Det siste omfatter etter min mening det som like foran ble betegnet som de «komplekse mineralforekomster».

- (158) Departementet sluttet seg i Ot.prp. nr. 1 (1971–1972) side 23 til dette forslaget med en mindre justering og la i den forbindelse til:

«Bakgrunnen for komitéens forslag er å finne i det faktum at de ikke mutbare mineraler etter norsk rett tilhører grunneieren. Dette er fortsatt tilfelle selv om de mineraler det her er tale om fra naturens side er slik plassert at de nødvendigvis må utvinnes sammen med mutbare mineraler. Det komitéen har ment å gi uttrykk for er at hvis man før gruvedriften tar til vet at man samtidig vil få med seg ikke mutbare mineraler av selvstendig økonomisk verdi, så skal dette ikke kunne skje uten at det gjøres opp med grunneieren.»

- (159) Av dette utleder jeg følgende:
- (160) Bergverksloven 1972 bygger på at en tvist som i saken her ikke løses ved en analyse av malmbegrepet i dens § 1. I så fall måtte den nærmere diskusjonen om § 39 andre ledd ha begrenset seg til bare å gjelde tilfeller hvor de ulike mineralene ligger på hvert sitt sted – i nærheten av hverandre – uten å være blandet sammen. Men noen slik begrensning er det ikke spor av. Den lange diskusjonen jeg har gitt et innblikk i, har tvert om knyttet seg til de «komplekse» og «sammenblandete» mineralforekomstene som ligger «sammen» på «samme Leiested». Jeg kan derfor ikke være enig med førstvoterende når hun i avsnitt 90 sier at § 39 andre ledd bare fikk anvendelse på de tilfellene der malmen ligger side om side med, eller på annen måte tett inntil, grunneierens mineraler.
- (161) Mineralloven gjorde ingen endringer i dette. Mineralloven § 32 viderefører bergverksloven 1972 §§ 38 og 39, med noen justeringer i § 32 andre ledd, se Ot.prp. nr. 43 (2008–2009) side 141. Det samme gjelder mineralloven § 7, som på punkter av betydning for saken her viderefører bergverksloven 1972 § 1.
- (162) Det denne gjennomgangen viser, og som derfor er mitt standpunkt, er at tvisten mellom AMR og ERG må løses ved anvendelse av mineralloven § 32 første ledd andre punktum og andre ledd. Formålet med disse reglene er, slik jeg ser det, å løse akkurat slike tvister som denne.
- (163) Av § 32 første ledd andre punktum følger at ERG har rett til å *ta ut* grunneiermineralet granat. AMR har ikke bestridt at dette er nødvendig for å ta ut rutilforekomsten. Videre følger det av andre ledd første punktum at ERG også har rett til å *nyttiggjøre* seg den uttatte granaten. Det siste gjelder så lenge Direktoratet for mineralforvaltning ikke har bestemt noe annet, noe direktoratet ennå ikke har gjort. Direktoratets negative vedtak ligger til klagebehandling i departementet.
- (164) Jeg kan ikke se at det er noe grunnlag for å tolke § 32 innskrenkende, slik AMR anfører. Av lovforarbeidene fremgår at meningen nettopp var å regulere uttaks- og nyttiggjøringsrettighetene slik disse er skrevet i § 32, og at de – i alle fall langt på vei – samsvarer med rettsstillingen før 1972-loven, den gang i første rekke bygget på langvarig praksis.
- (165) Spørsmålet er derfor om utvinnerens – ERGs – rettigheter etter § 32 for noen del må settes til side fordi de strider mot Grunnloven § 105. Det mener jeg ikke skal gjøres:
- (166) Grunnloven § 105 krever at det gis «full erstatning» til den som må avgi sin rørlige eller urørlige eiendom til offentlig bruk. Av det jeg allerede har sagt, følger at det nok i enkelte tilfeller kan skje en slik overføring av grunneiermineraler at § 105 får anvendelse, ved at utvinneren av statens mineraler gis rett til å ta ut og nyttiggjøre seg grunneiermineralene.

- (167) Men her inneholder mineralloven § 32 andre ledd tredje punktum en regel som *kan* gi grunneieren full erstatning, eventuelt rett til selv å overta grunneiermineralet mot vederlag. Jeg viser i denne sammenhengen også til det jeg siterte fra Ot.prp. nr. 1 (1971–1972), hvor det står at dersom gruveeieren får med seg grunneiermineraler «av selvstendig økonomisk verdi», må dette «gjøres opp» med grunneieren.
- (168) Det ligger imidlertid utenfor denne saken å ta stilling til anvendelsen av vederlagsregelen i § 32 andre ledd. Det gjelder både spørsmålet om vederlag skal ytes, og i tilfelle hvor stort det skal være. Som nevnt er det i første omgang Direktoratet for mineralforvaltning som må ta standpunkt til om grunneieren har krav på vederlag, og deretter avgjøres et eventuelt vederlags størrelse ved skjønn.
- (169) Når § 32 inneholder en slik vederlagsregel, kan jeg ikke se at dens regler om gruveeierens uttak og nyttiggjøring av grunneiermineralet er i strid med Grunnloven § 105. AMRs eventuelle rett til full erstatning etter Grunnloven § 105 må ivaretas i de prosessene jeg skisserte.
- (170) Av samme grunn kan jeg ikke se at reguleringen i mineralloven § 32 er i strid med de påberopte reglene i EMK.
- (171) Dommer **Falkanger:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende, dommer Østensen Berglund.
- (172) Dommer **Steinsvik:** Likeså.
- (173) Dommer **Matheson:** Likeså.
- (174) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

1. Anken forkastes.
2. I sakskostnader for Høyesterett betaler Arctic Mineral Resources AS til Engebø Rutile and Garnet AS 6 062 151 – seksmillionerogsekstittusenetthundrefemtien – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelse av denne dommen. Norskog og Norges Skogeierforbud er sammen med Arctic Mineral Resources AS ansvarlige, en for alle og alle for en, for dette beløpet oppad begrenset til 2 000 000 – tomillioner – kroner.